

УДК 328+334.72

С.В. РІЗНИК, Ужгородський національний університет

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВА ГАРАНТІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Ключові слова: підприємницька діяльність, права людини і громадянина

Осмислення значення проголошення незалежності України для українського народу неможливе без з'ясування ролі і участі української держави в житті кожної людини і кожного громадянина. Ця роль найчіткіше може бути визначена через аналіз питання забезпечення державою прав і свобод людини.

Відповідно до ст.3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Загальноприйнятим в науковому середовищі є визначення, що забезпечення державою прав і свобод людини - це створення державою умов для їх здійснення [2].

Оскільки, відповідно до ст.42 Конституції України, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, то, відповідно, обов'язок держави по забезпеченню прав і свобод людини поширюється, безумовно, і на вказане право. Таким чином, створення державою умов для здійснення людиною і громадянином конституційного права на підприємницьку діяльність є одним з найголовніших обов'язків держави в особі її органів та посадових осіб.

Держава у своєму ставленні до особи виступає не лише від імені суспільства, але й

від свого імені, як самостійний та відповідальний учасник таких відносин [3, с.28]. У взаємовідносинах з громадянином держава не обмежується юридичною фіксацією прав громадян. Проголошуючи права та свободи особи, держава покладає на себе юридичні та моральні зобов'язання гарантувати ці права не тільки правовими, але й організаційними засобами. А оскільки людина з її інтересами та потребами проголошується головною цінністю, то забезпеченню її прав та свобод має бути підпорядковане суспільне виробництво, культурно-виховна та ідеологічна діяльність держави, усіх ланок державного апарату, усіх посадових осіб [4, с.59].

В юридичній науці цій проблемі приділяли увагу провідні вчені, такі як: М.І. Козюбра, Журавський В.С., В.Ф. Погорілко, П.М. Рабінювич, П.Б. Стецюк, Н.О. Саніахметова, Ю.М. Годика, О.Ф. Фрицький, В. Шаповал та інші. Окремо можна виділити російських вчених О.А. Лукашкову, М.В. Баглая, В.С. Нерсисянца, І.М. Степанова, В.Є. Чиркіна та інших.

Питання взаємовідносин держави та людини є практично невичерпним джерелом для досліджень та наукових пошуків, зокрема в частині забезпечення державою проголошеного права людини і громадянина на підприємницьку діяльність. Саме в цьому і полягає новизна запропонованого дослідження.

Важливим принципом взаємовідносин між державою та особою є принцип законності, як існуючого у суспільстві режиму суспільно-політичного життя, який полягає у вимозі точного та неухильного виконання законів та заснованих на них підзаконних актів усіма суб'єктами права, що визначає реальність писаного права та ступінь його втілення [5]. Ми ставимо собі основним завданням даного дослідження виділити із загальної групи прав і свобод людини і громадянина окреме право на підприємницьку діяльність, дослідивши його сутність, зміст, а також повноваження вищих органів державної влади України закріплені в Основному Законі України для забезпечення практичної можливості реалізації цього права.

Реалізація законних прав та свобод людини і громадянина – головний критерій демократичності держави, що є основним юридичним обов'язком держави. Визнаючи права та свободи людини і громадянина, зокрема право на підприємництво, держава тим самим бере на себе обов'язок утворювати усі умови та можливості для реального здійснення їх на практиці. Правам та свободам особи кореспондують відповідні обов'язки держави. Ці обов'язки знаходять свій вияв у вигляді зафіксованих у законі гарантій, тобто умов та засобів, які утворює та надає держава громадянам для здійснення ними своїх основних прав [6, с.25].

Права і свободи людини і громадянина в жодній державі світу не можуть бути забезпечені тільки нормативно-правовими гарантіями. Саме тому, значення організаційно-правових гарантій не можна недооцінювати, вони є не менш важливими від гарантій нормативно-правового характеру.

Під загальними організаційними гарантіями конституційного права людини і громадянина на підприємницьку діяльність слід розуміти систематичну організаторську діяльність держави та всіх її органів, посадових осіб, суб'єктів місцевого самоврядування, громадських організацій і політичних партій, засобів масової інформації, а також міжнародних правозахисних організацій у сфері правотворчості, правозастосування, правової охорони, спрямованої на створення сприятливих умов для реального користування громадянами правом на підприємництво.

Найважливішою організаційно-правовою гарантією реалізації права на підприємницьку діяльність є конституційний лад України, заснований на неухильному дотриманні Конституції та законів України.

Також, систему організаційно-правових гарантій права особи на підприємництво становлять Українська держава; Верховна Рада України; Президент України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади; Конституційний Суд

України; суди загальної юрисдикції; органи прокуратури; адвокатура; органи нотаріату; органи та посадові особи місцевого самоврядування; політичні партії та громадські організації; міжнародні організації тощо.

Пріоритетну роль серед органів державної влади, до компетенції яких входить забезпечення гарантій конституційного права людини і громадянина на підприємницьку діяльність в Україні, відіграє Верховна Рада України, що, згідно ст.75 Конституції України, є єдиним органом законодавчої влади в Україні.

Перелік конкретно визначених в Конституції повноважень Верховної Ради України, що стосуються забезпечення конституційного права на підприємницьку діяльність, достатньо обширний. Передусім, це комплекс повноважень, які спрямовані на реалізацію законодавчої функції. Проте значення цього органу для забезпечення права на підприємництво визначається не тільки номенклатурним переліком спеціальних повноважень, а, в першу чергу, високим статусом єдиного законодавчого органу влади, що визначає та спрямовує загальну політику України. Крім того, набуття Україною, в зв'язку з конституційною реформою, нового статусу держави з парламентсько-президентською формою правління, тільки підвищило авторитет і значення українського парламенту.

Як загальнодержавний орган, що легітимується народом України, парламент покликаний відігравати роль форуму, де гласно, публічно, відкрито обговорюються важливі питання суспільного та державного життя, здійснюється контроль за діяльністю органів виконавчої влади, щоб гарантувати належне управління країною, не допустити свавілля виконавчих структур, ігнорування ними інтересів та потреб народу [7, с.79].

Про наявність у Верховної Ради України безпосередніх функцій у сфері підприємництва свідчать такі повноваження, як: затвердження загальнодержавних програм економічного розвитку; затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; визначення право-

вих засад вилучення об'єктів права приватної власності; прийняття законів, зокрема, про правовий режим власності, про правові засади і гарантії підприємництва, правила антимонопольного регулювання тощо.

Відповідно до ст.92 Конституції України, виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; правовий режим власності; правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи.

Виключно законами України встановлюються: державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків.

Ефективним інструментом забезпечення реалізації законодавства про підприємництво є парламентський контроль, який здійснюється Верховною Радою України в межах, визначених п.33 ст.85 Конституції України [8].

Основним інструментом парламентського контролю є депутатський запит. Згідно ст.86 Конституції України, народний депутат України має право на сесії Верховної Ради звернутися із запитом до органів Верховної Ради, керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ, організацій, розташованих на території України, незалежно від підпорядкованості та форми власності.

Для здійснення законопроектної роботи за окремими напрямами, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій, відповідно до Закону України «Про комітети Верховної Ради України» [9], в Верховній Раді створюються відповідні комітети. До тих з них, що безпосередньо впливають на забезпечення конституційного права на підприємництво належать: комітет з питань промислової і регуля-

торної політики та підприємництва, комітет з питань фінансів і банківської діяльності, комітет з питань економічної політики. Традиційно, протягом багатьох скликань Верховної Ради України, до предмету відання цих комітетів віднесено низку найважливіших питань, від вирішення яких безпосередньо залежить реальне забезпечення конституційного права на підприємницьку діяльність.

Зокрема, до предмету відання Комітету з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва, крім інших, належать питання: промислової політики та розвитку окремих галузей виробництва; регулювання діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності; розвитку підприємницької діяльності та гарантування прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності; регуляторної політики; розвитку малого і середнього підприємництва.

Комітет з питань фінансів і банківської діяльності активно займається питаннями: грошово-кредитної політики; правового режиму цінних паперів, законодавчого регулювання ринку цінних паперів, ринку фінансових послуг та фондового ринку; регулювання ринку державних закупівель; системи оподаткування, загальнодержавних податків та зборів (обов'язкових платежів), місцевих податків та зборів, інших доходів бюджетів неподаткового характеру, а також страхових нарахувань на фонд оплати праці; діяльності податкових органів; податкових пільг; податкового боргу та/або податкових зобов'язань; митної справи та митних тарифів.

Комітет з питань економічної політики займається питаннями: державної економічної політики; економічного розвитку регіонів України; цін і тарифів на послуги; приватизації державного і комунального майна, націоналізації (реприватизації), банкрутства тощо; економічної конкуренції та антимонопольної політики; господарського законодавства; зовнішньоекономічної, інвестиційної діяльності, спеціальних (вільних) економічних зон та територій пріоритетного розвитку, технопарків.

Певними повноваженнями в галузі підприємництва наділений Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин. Окрім загальних функцій та законопроектної роботи до предмету його відання належать питання: додержання прав і свобод людини і громадянина; діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [10].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює парламентський контроль за додержанням конституційного права людини і громадянина на підприємницьку діяльність. Ст.55 Конституції України проголошує право кожного звертатися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за захистом своїх прав.

Включення певних норм, що передбачають основні правові механізми захисту прав і свобод людини до Основного Закону України, свідчать про конституційне значення діяльності Уповноваженого як органу захисту та контролю за дотриманням прав і свобод людини в Україні. Цей інститут займає особливе місце серед механізмів захисту прав і законних інтересів громадян від свавілля органів державної влади та зловживання владою з боку чиновників [11, с.295].

На думку Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, сьогодні підприємці все впевненіше заявляють про себе, стають одним із рушіїв ринкових перетворень і суспільного розвитку, засобом організації приватної ініціативи та трудової активності громадян. Тому істотним фактором розвитку ринкових відносин і стабілізації економіки є законодавче забезпечення права громадян на підприємницьку діяльність [12, с.346].

Аналізуючи вищевикладену інформацію, зрозуміло, що Верховна Рада України не використовує в повній мірі всіх наявних в неї повноважень для забезпечення права на підприємницьку діяльність. Всі зміни на краще відбуваються надзвичайно повільно та й то під значним тиском інститутів громадянського суспільства, зокрема різноманітних громадських об'єднань підприємців, міжнарод-

них організацій та іноземних інвесторів. На жаль, парламент, на сьогоднішній день, через непевну політичну ситуацію в країні, не є цілісним органом, а нерідко перетворюється в «клуб за інтересами», де кожен вирішує особисті проблеми, не застосовуючи системного підходу до покращення ситуації в державі в цілому та в галузі підприємництва зокрема.

Чи не найяскравішою ознакою українського парламенту є велика присутність в числі народних депутатів представників бізнесу. За різними оцінками, в нинішньому скликанні, їх число складає більше половини від конституційного складу Верховної Ради. Ця ситуація мала б позитивно відобразитись на забезпеченні прав підприємців. Адже, саме підприємці найкраще розуміють всі практичні проблеми бізнесу в державі, знають реальні труднощі реалізації власних законних прав та інтересів, стосунків з органами державної влади тощо. Ці обставини, логічно, мали б спричинити серйозний поступ в царині забезпечення державою конституційного права на підприємництво.

Проте, на практиці, народний депутат, що перетворився з приватного підприємця в члена парламенту, переслідує, нерідко, власні корпоративні інтереси. Лобіювання вигідних конкретним підприємствам чи сферам бізнесу рішень, нерідко призводить до завдання шкоди загальному підприємницькому середовищу в державі. Крім того, як правило, членами парламенту стають найуспішніші підприємці, що, на сьогодні представляють саме великий бізнес, в той час, як середне та мале підприємництво залишається без належної уваги.

Тому, одним із шляхів для покращення стану справ з забезпеченням права на підприємництво в Україні має стати, як це не парадоксально, обмеження в можливості набуття статусу народного депутата України особам, що займаються підприємництвом і не мають наміру та можливості займатись політичною діяльністю професійно.

Переоцінити роль і значення Верховної ради України в питанні забезпечення права

на підприємництво неможливо. Саме на її сесіях прийняті засадничі законодавчі акти, що закріплюють та забезпечують право на підприємницьку діяльність сьогодні: Конституція України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закони України «Про господарські товариства», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», «Про захист від недобросовісної конкуренції» тощо.

В той же час, слід наголосити, що Верховна Рада України, як і уся система організаційно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина, стане дієвою лише тоді, коли у суспільстві перемає новий погляд на людину, буде визначена дійсна, а не декларована цінність прав і свобод людини. Без цих засад будь-які зміни в суспільстві і державі неможливі.

Створення відповідних правових умов, адекватної нормативно-правової бази для існування і розвитку підприємництва є першочерговим напрямом державної економічної політики. Водночас, досвід існування та розвитку підприємництва свідчить: відсутність ефективного механізму забезпечення реалізації законодавства про підприємництво, чинної системи державних і недержавних органів, що забезпечують реалізацію цього законодавства - призводить до складних наслідків.

Отже, Верховна Рада України є основною організаційно-правовою гарантією конституційного права людини і громадянина на підприємницьку діяльність в нашій державі. Нове законодавче та політичне позиціонування цього органу наповнює підприємців впевненістю в завтрашньому дні, хоча й залишає місце для тривоги, що інтереси окремих політичних сил можуть, все ж таки, взяти гору над державницькою позицією, яку повинен сповідувати єдиний консолідований та міцний парламент, що є самодостатнім уособленням законодавчої гілки влади в Україні. Наука конституційного права, в цій ситуації, має послужити благородній справі

реального становлення Верховної Ради України дієвою гарантією вибореного українським народом права для кожного на підприємницьку діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України // ВВР України. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Рабінович П. М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2004. – 464 с.
3. Мальцев Г. В. Социалистическое право и свобода личности. (Теоретические вопросы) / Г. В. Мальцев. – М. : Юрид. лит-ра, 1968. – 143 с.
4. Лукашева Е. А. Правовое государство и обеспечение прав человека / Е. А. Лукашева // Права человека: проблемы и перспективы / отв. ред. Е.А. Лукашева. – М., 1990. – С. 39-64.
5. Шемшученко Ю. С. Законність / Ю. С. Шемшученко, С. В. Бобровник // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 1999. – Т. 2 : Д-Й. – С. 498-499.
6. Воеводин Л. Д. Конституционные права и обязанности советских граждан / Л. Д. Воеводин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 300 с.
7. Органи державної влади України : монографія / за ред. В. Ф. Погорілка. - К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. - 592 с.
8. Майданник О. Поняття і сутність парламентського контролю / О. Майданник // Право України. – 2004. - № 10. – С. 12-16.
9. Закон України «Про комітети Верховної Ради України» : від 04.04.1995 р., № 3277-IV // ВВР України. – 1995. – № 19. – Ст. 134.
10. Постанова Верховної ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України п'ятого скликання» : від 11.07.2006 р., № 8-V // ВВР України. – 2006. - № 35. - Ст. 304.
11. Исполнительная власть в Российской Федерации : проблемы развития / отв. ред. И. Л. Бачило. – М., 1998. – 432 с.
12. Карпачова Н. І. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні : пе-

рша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини / Н. І. Карпачова. – Х. : Консум, 2001. – 464 с.

Різник С. В. Верховна Рада України як організаційно-правова гарантія конституційного права людини і громадянина на підприємницьку діяльність / С. В. Різник // Форум права. – 2008. - № 3. – С. 427-432 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08rsvnpd.pdf>

Розкрито особливості реалізації прав людини. Увага акцентується на інституціональному механізмі реалізації такого економічного права людини, як права на підприємницьку діяльність. Досліджуються окремі елементи функціонування Верховної Ради України в сфері регулювання права на підприємницьку діяльність.

Резник С.В. Верховная Рада Украины как организационно-правовая гарантия конституционного права человека и гражданина на предпринимательскую деятельность

Раскрыты особенности реализации прав человека. Внимание акцентируется на институциональном механизме реализации такого экономического права человека, как права на предпринимательскую деятельность. Исследуются отдельные элементы функционирования Верховного Совета Украины в сфере регулирования права на предпринимательскую деятельность.

Riznik S.V. Verkhovna Rada of Ukraine as Legal Organization Guarantee of Constitutional Human Right on Enterprise Activity

Features of realization of human rights are exposes. The attention is accented on the institutional mechanism of realization of such economic human rights, as rights on enterprise activity. Separate elements of functioning of Verkhovna Rada of Ukraine are probed in the field of adjusting of right on enterprise activity.

Форум права